

УДК 37

Черненко Н.М.,

к.пед.н., доцент, в.о. проф. кафедри управління освітніми закладами та державної служби, Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет ім. К. Д. Ушинського, м. Одеса

МЕТОДИКА ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТИ ДО УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ

Анотація. У статті презентовано методика підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах, охарактеризовано етапи (підготовчий, інструментально-технологічний, оцінно-рефлексивний), визначено компоненти (психологічний, когнітивний, організаційно-функціональний), критерії (активізованість, усвідомленість/неусвідомленість знань, гнучкість/ригідність умінь) і показники.

Визначено і обгрунтовано педагогічні умови формування готовності майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах: методичне забезпечення навчально-виховного процесу підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками; впровадження тренінгових технологій у процес підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах; використання інформаційно-фактологічної бази ймовірних ризиків у процесі самостійної навчальної діяльності майбутніх менеджерів освіти.

Запропонована методика підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах реалізована відповідно до визначених педагогічних умов і принципів у процесі магістерської програми зі спеціальності «Управління навчальним закладом» і на матеріалі розробленого спецкурсу «Основи управління ризиками у навчальних закладах».

Ключові слова: методика, технологія, майбутні менеджери освіти, управління ризиками.

Chernenko N.,

Ph.D., Associate professor, Department of Administration of Educational Institutions and Civil Service, South Ukrainian National Pedagogical University named after K.D.Ushynsky, Odesa

METHODS OF PREPARING FUTURE EDUCATION MANAGERS FOR RISK MANAGEMENT

***Summary.** The article deals with the approbation results of the efficiency of methods of preparing future education managers for risk management at educational institutions, as wells as its stages (preparatory, technological, evaluative and reflexive), components (psychological, cognitive, organizational and functional), criteria (activatedness, awareness/unawareness of knowledge, flexibility/rigidity of abilities) and other data.*

The following pedagogical conditions of preparing future education managers for risk management at educational institutions have been determined and substantiated: methodical support of the educational process; implementation of training technologies into the process of preparing future education managers for risk management at educational institutions; usage of evidence database of probable risks in the process of future education managers' self-studying.

The developed methods of preparing future education managers for risk management at educational institutions has been implemented according to the above mentioned pedagogical conditions and principles during master course in «Educational Institution Administration» and based on the developed specialized course «Fundamentals of risk management at educational institutions».

***Keywords:** methods, technology, future education managers, risk management.*

Постановка проблеми. Умови сучасного освітнього простору характеризуються нестабільністю, навчальні заклади стали повноправними суб'єктами ринкової економіки, отримали право самостійно визначати напрями свого розвитку, цілі і методи їх досягнення. Підвищуються вимоги суспільства до якості освіти, випускників, кардинально оновлюються технології навчання, загострюється конкурентна боротьба – виживання і розвиток у нових умовах зобов'язують навчальні заклади не тільки відслідковувати стан ринку освітніх послуг, оцінювати своє місце на цьому ринку, а й застосовувати методи прогнозування його розвитку, враховувати ризики та загрози, розробляючи альтернативні варіанти своєї майбутньої поведінки в залежності від зміни зовнішнього середовища. Недостатня розробленість проблеми підготовки майбутніх менеджерів освіти до

управління ризиками у навчальних закладах, низький рівень їх готовності зумовили розробку відповідної методики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем філософії освіти, розвитку галузі управління в освіті та різних аспектів фахової підготовки керівників навчальних закладів знаходимо у наукових працях В. Андрущенка, І. Зязюна, В. Кременя, А. Губи, Г. Єльнікової, Л. Калініної, Л. Карамушки, М. Кривка, В. Крижка, А. Кузьмінського, С. Майбороди, О. Мармази, В. Маслова, В. Олійника, Є. Павлютенкова, В. Пікельної, З. Рябової, О. Савченко, Т. Сорочан, Р. Тягур, Є. Хрикова, Т. Шамової та ін.; особливості діяльності менеджера в освітній галузі – у працях В. Гладкової, Н. Коломінського, Н. Кузьміної, Л. Пермінової, А. Светлорусової, В. Якуніна та ін.; теоретичні й методичні засади навчання менеджерів освіти – В. Береки, Л. Кравченко, Л. Даниленко, В. Олійника, О. Орлова та ін.; особливості фахової підготовки менеджерів освіти в зарубіжних країнах – у дослідженнях С. Бурдіної, Л. Євенко, В. Єфремова, В. Токаревої та ін..

Ризики у галузі освіти стали предметом наукових досліджень вітчизняних та зарубіжних учених: І. Абрамової, С. Білоусової, М. Беляєвої, Ю. Зубок, Е. Ішакова, І. Каленюка, Т. Костюкової, О. Кукліна, І. Лисенко, М. Медведєвої, Н. Нікітіна, А. Орел, В. Чупрова, П. Щеглова та ін.

Мета статті: презентувати методику підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах та результати її впровадження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Необхідність розробки методики підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах актуалізувало потребу у визначенні цієї дефініції, з'ясуванні відмінностей, що характеризують це явище, здійсненні його класифікаційної характеристики.

Аналіз науково-методичної літератури [3; 4; 5; 6; 7] свідчить, що

останнім часом все частіше порівнюють поняття «методика» і «технологія», вказуючи на їх нерівнозначність.

У загальному розумінні поняття «методика» розглядається як: сукупність взаємопов'язаних способів та прийомів доцільного проведення будь-якої роботи; вчення про методи викладання певної науки, предмета [2, с. 522]; конкретні принципи, форми та засоби використання методів, за допомогою яких здійснюється більш глибоке пізнання різноманітних педагогічних проблем та їх розв'язання [9]; наслідок особливого використання методу, результат логічно організованого процесу мислення, коли цей процес спрямований на пояснення і конкретизацію змісту методу; методика описує зміст методу, узагальнює його, регламентує узагальнення у вигляді норм, що є формами методичних регулятивів [1] і т. ін.

Таким чином, поняття «методика» у педагогіці, визначається як: сукупність методів навчання певної дисципліни; наука про методи навчання, що застосовуються при вивченні певної дисципліни.

Доречним є звернення до наукової позиції І. Осипової, яка констатує кілька підходів до тлумачення в педагогіці термінів «методика» і «технологія»: перший – «технологія» є новим, модним терміном, яким сьогодні замінили термін «методика»; другий – термін «методика» повинен бути замінений більш точним – «технологія»; третій – обидва терміни, хоча і позначають близькі за змістом поняття, мають право на існування; ці терміни позначають зовсім різні за суттю явища і повинні застосовуватися тільки для називання цих явищ [5, с. 45].

Зауважимо, що позначені даними термінами явища, на нашу думку, повинні бути розмежовані, оскільки багато дослідників розрізняють поняття «методика» і «технологія» з позицій того, що методика є наукою. Зокрема, І. Осипова при співвідношенні понять «методика» і «технологія», зазначає, що поняття «методика» ширше, ніж «технологія», оскільки методика за необхідності включає до свого складу технологію (технологія сама по собі не

є методикою). Методика по відношенню до технології є вторинним явищем, спочатку повинна з'явитися технологія, потім передбачається створення засобів, що її регулюють [5, с. 53]. Такого ж погляду дотримується В. Гузєєв, пояснюючи при цьому відмінність дещо інакше: методика як наука ширше ніж поняття «технологія», оскільки вона відповідає на питання «чому, навіщо і як вчити?», а «технологія» – лише «як вчити?». Методика включає питання освітньої політики, зокрема і вибір технології для досягнення політичних (в освітньому сенсі) цілей [3].

Не тотожними зазначені поняття вважає Г. Серіков, наголошуючи, що будь-яка методика реалізується, зазвичай, більш ніж однією технологією і по відношенню до технології буде родовим поняттям. Технологія, на його думку, відрізняється досить чіткою регламентованістю (нормативністю) вихідних даних [8]. Г. Саранцев розрізняє ці поняття через їх функції, де технологія покликана організаційно впорядкувати процес навчання, вибудувати його етапи, виділити умови їх реалізації, співвіднести з можливостями. Головною метою технологізації процесу (явища) учений вважає отримання продукту спроектованого зразка, технологія не скасовує методику, вона ґрунтується на ній, і її ефективність залежить від рівня розвитку методики [6].

Таким чином, погоджуючись з висновками учених (В. Гузєєв, Г. Серіков, Г. Саранцев, І. Осипової), підсумуємо: по-перше, поняття «методика» ширше, ніж «технологія»; по-друге, методика переважно включає в себе технологію; по-третє, структура і зміст технології є більш оптимальними; по-четверте, за певних умов методика може перетворитися в технологію, можливо й зворотнє «перетворення», коли технологія переходить у методику.

Методика підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальному закладі передбачала комплексне впровадження визначених педагогічних умов, формами і методами реалізації яких

виступили лекційні та практичні заняття, тренінги, вправи, позааудиторна і самостійна робота студентів, які застосовувалися в межах підготовчого, інструментально-технологічного, оцінно-рефлексивного етапів, що наочно подано у запропонованій моделі (див. рис. 1).

Особливістю побудованої моделі є взаємозумовленість, збалансованість та взаємодоповненість педагогічних умов і засобів підготовки майбутніх менеджерів освіти, комплекс взаємопов'язаних компонентів системи, інтеграція цілеспрямованого й опосередкованого впливів, що у своїй сукупності формують їх готовність до управління ризиками у навчальних закладах.

Зауважимо, що проведене дослідження виявило складність і багатоаспектність формування готовності майбутнього менеджера освіти до управління ризиками у навчальних закладах, що передбачає існування в єдності і взаємозв'язку психологічного, когнітивного і організаційно-функціонального компонентів.

Мірилами готовності майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах виступали такі критерії: активізованість, усвідомленість/неусвідомленість знань, гнучкість/ригідність умінь. Означені критерії тісно взаємозв'язані: щоб здійснювати управління ризиками, майбутній менеджер освіти має бути не лише мотивованим, спрямованим на мобілізацію ресурсів суб'єкта, але і постійно активізованим; не тільки володіти певними знаннями з управління ризиками, але й застосовувати їх усвідомлено; не тільки мати засновані на цих знаннях практичні вміння, але й бути здатним адаптувати їх до мінливих ситуацій ризику; не тільки володіти необхідними для виконання професійно важливими якостями, але й постійно, активізовувати їх, щоб забезпечувати ефективне управління ризиками у навчальних закладах.

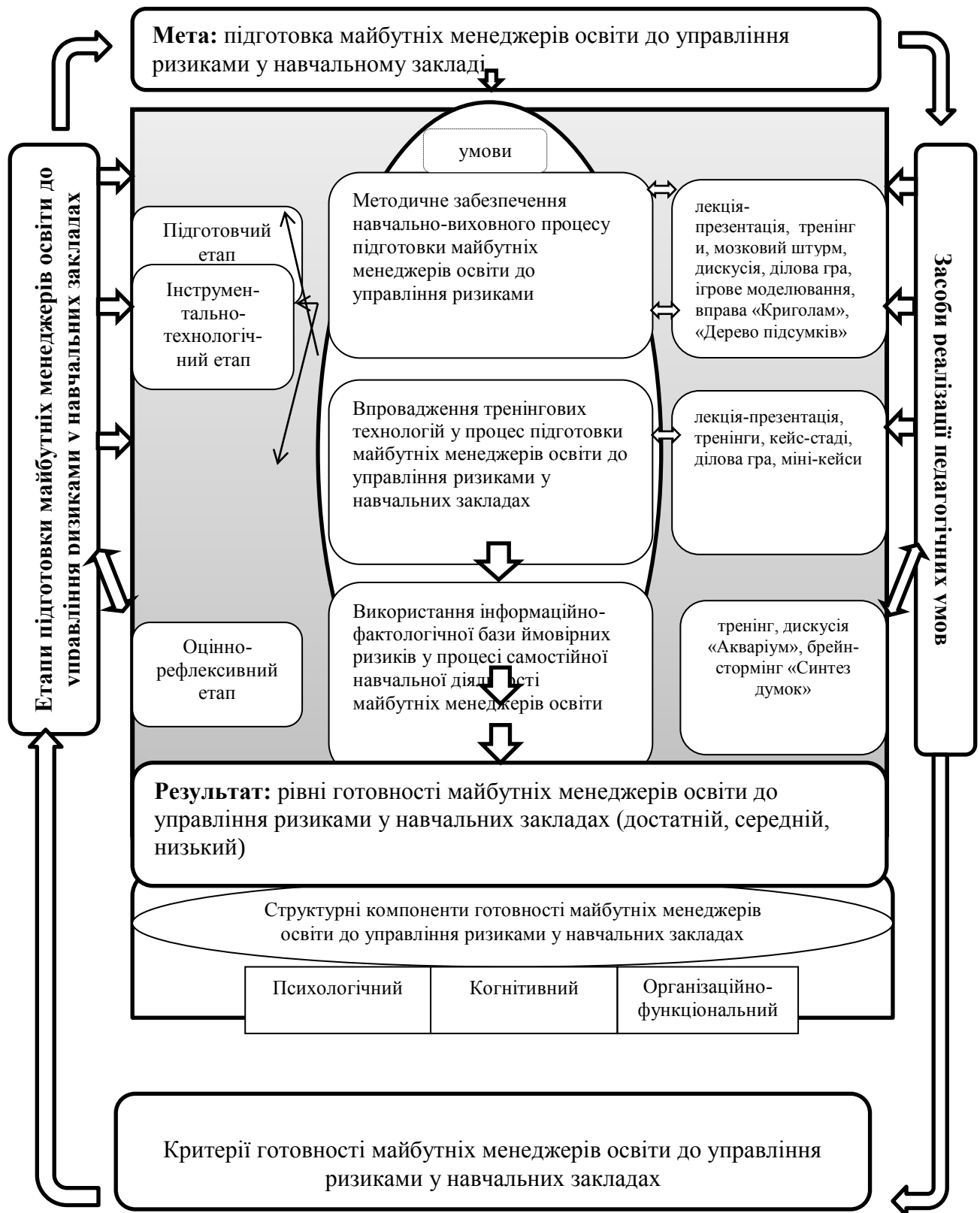

Рис. 1. Модель реалізації педагогічних умов підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах

Формувальним етапом експериментального дослідження було передбачено впровадження в навчальний процес, зокрема у магістерську програму зі спеціальності «Управління навчальними закладами», спецкурсу «Основи управління ризиками у навчальних закладах» (два змістових модулі: «Загальні основи управління ризиками у навчальних закладах», «Технології виявлення та управління ризиками у навчальних закладах»).

Першим змістовим модулем було передбачено вивчення тем: «Ризик як наукова проблема», «Особливості ризиків у навчальних закладах», «Процеси управління ризиками у навчальних закладах» і «Професійні та особистісні характеристики менеджера освіти в управлінні ризиками».

Другий змістовий модуль включав такі теми, а саме: «Планування управління ризиками та їх ідентифікація у навчальних закладах», «Якісний та кількісний аналіз ризиків», «Планування реагування на ризики», «Моніторинг та управління ризиками у навчальних закладах», «Методи обробки ризиків у навчальних закладах», «Шляхи запобігання та подолання ризиків у навчальних закладах».

Метою підготовчого етапу було узагальнення та систематизація знань майбутніх менеджерів освіти щодо основ управління ризиками у навчальних закладах, формування психологічної настанови до усвідомленого управління ризиками у навчальних закладах.

У межах зазначеного етапу реалізовувався перший змістовий модуль «Загальні основи управління ризиками у навчальних закладах». Акцент було зроблено на вирішення таких навчальних цілей: систематизація знань майбутніх менеджерів освіти щодо управління ризиками у навчальних закладах; формування психологічної настанови та обізнаності студентів щодо видів ризиків, з інструментарієм і методами, що можуть бути використані у процесі управління ризиками у навчальному закладі тощо.

Мета другого – інструментально-технологічного етапу – оволодіння технологією управління ризиками у навчальних закладах, удосконалення

вмінь виявляти та обробляти ризики відповідно до ситуації. Специфікою лекційних занять було використання інтерактивних методів та творчих завдань, практичних занять – тренінгових технологій у межах другого змістового модуля «Технології виявлення та управління ризиками у навчальних закладах».

Третій етап, оцінно-рефлексивний, передбачав формування у майбутніх менеджерів освіти вмінь і навичок управляти ризиками у навчальних закладах, застосовуючи відповідний інструментарій. У межах зазначеного етапу продовжували реалізовувати практичні заняття другого змістового модуля «Загальні основи управління ризиками у навчальних закладах».

Передбачені спецкурсом «Основи управління ризиками у навчальних закладах» завдання на самостійне опрацювання були спрямовані на закріплення здобутих знань, удосконалення вмінь діяти оперативно, переносити здобуті знання на практику тощо.

Зазначимо, що найбільш доцільними та методично виправданими саме в організації самостійної діяльності майбутніх менеджерів освіти є кейс-стаді, оскільки виступає не тільки методом навчання, а й згодом трансформуються у методи професійної діяльності та дозволяють розв'язувати реальні завдання управлінського процесу, як от: низька якість навчання, скарги та доповідні, плинність кадрів тощо.

Реалізація першої педагогічної умови передбачала використання методичного забезпечення навчально-виховного процесу підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками, що включала: програмне забезпечення (анотація, навчальна програма спецкурсу); інформаційно-довідкове забезпечення (навчальний посібник, презентаційні матеріали); інформаційно-технологічне забезпечення (методичні вказівки до практичних занять та самостійної роботи студентів, тести, завдання для самоконтролю).

Впровадження тренінгових технологій у процес підготовки майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах – друга педагогічна умова – реалізовувалося поетапно (проведено низку тренінгів: «Професійні та особистісні характеристики менеджерів освіти в управлінні ризиками», «Асертивність»; «Методи планування й оцінки та реагування на ризики», «Карта ризиків – ефективний інструмент управління», «Прийняття рішень в умовах невизначеності і ризику», «Метод аналізу ієрархії»; «Шляхи запобігання та подолання ризиків у навчальному закладі»).

З огляду на мету та завдання спецкурсу «Основи управління ризиками у навчальних закладах» реалізація третьої педагогічної умови – інформаційно-фактологічна база ймовірних ризиків у процесі самостійної навчальної діяльності майбутніх менеджерів освіти – передбачала використання завдань, наприклад: «Систематизуйте інструменти і методи ідентифікації ризиків у навчальному закладі»; «Проілюструйте прикладами використання аналізу чутливості в освіті»; «Запропонуйте план заходів щодо підвищення якості навчання у навчальному закладі», «Підготуйте повідомлення «Класифікація ризиків в освіті: сучасні підходи»; «Проаналізуйте процес оцінки альтернатив і наведіть власний приклад (на вибір)»; «Складіть список імовірних для навчального закладу ризиків і загроз за будь-яким напрямом діяльності» та ін.

Виконання запропонованих завдань передбачало застосування теоретичних знань з управління ризиками у навчальних закладах у типових та змінених ситуаціях.

На оцінно-рефлексивному етапі дослідження за результатами прикінцевого зрізу в експериментальній групі було виявлено суттєві позитивні зміни в рівнях готовності майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах: достатній рівень було зафіксовано у 53,90% респондентів експериментальної і 8,86% – контрольної груп; середній – у 40,26% в експериментальній та 51,27% – у контрольній

групах. По завершенні формувального етапу експерименту на низькому рівні залишилося 5,84% студентів магістратури експериментальної і 39,87% – контрольної груп.

Висновки. Перевірка значущості позитивних зрушень у рівнях готовності майбутніх менеджерів освіти до управління ризиками у навчальних закладах здійснена завдяки статистичній обробці отриманих експериментальних даних за значенням критерію Уїлкоксона-Манна-Уїтні, дозволила довести ефективність запровадженої методики підготовки, оскільки дані зрізів до і після формувального експерименту експериментальних груп суттєво відрізняються, і ця різниця є статистично вагомою.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Анисимов О. С. Основы методологии мышления / О. С. Анисимов. – Москва : ВВШУ, 1989. – 412 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. – 1440 с.
3. Гузеев В. В. От методик – к образовательной технологии / В. В. Гузеев // Народное образование. – 1998. – № 7. – С. 84–91.
4. Кантор И. М. Понятийно-терминологическая система педагогики : [логико-методологические проблемы] / И. М. Кантор. – Москва : Педагогика, 1980. – 157 с.
5. Осипова И. В. О проблеме соотношения методики и технологии [Электронный ресурс] / И. В. Осипова // Режим доступа : elar.rsvpu.ru/bitstream/123456789/746/2/vestnik_47_06.pdf.
6. Саранцев Г. И. Теория, методика и технология обучения / Г. И. Саранцев // Педагогика. – 1999. – № 1. – С. 19–24.

7. Семчук Н. О содержании курса «Технологии обучения естествознанию» / Н. Семчук // Высшее образование в России. – 1997. – № 2. – С. 97–100.
8. Сериков Г. Н. Управление образованием : системная интерпретация / Г. Н. Сериков. – Челябинск : Изд-во ЧГТУ «Факел», 1998. – 664 с.
9. Ягупов В. В. Педагогіка : [навч. посіб.] / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Матеріали подано в авторській редакції